

Kovács Eszter

A hegyimeccs-nézésen túl

Péter László *Forbidden Football in Ceaușescu's Romania* című könyvéről

Sokak felháborodására 1982-ben a spanyolországi labdarúgó-világajnokságot nem közvetítette a Román Televízió (a következőkben RTV). Így volt ez 1987. szeptember 16-án is, amikor a bukaresti FC Steaua és a magyar bajnok MTK játszott a BEK 1987–88-as nyitómeccsét Bukarestben. Mindez csak néhány példa arra a hetvenes évek végétől és a nyolcvanas évek közepétől lassan beálló műsorpolitikára, amikortól (1985) mindössze két órára szűkült a napi műsoridő. A hetvenes években még bőven sugárzott nyugati gyártású filmek, a szórakoztató jelleg, a közszolgálatosság és a kisebbségek reprezentációja a nyolcvanas évekre előbb részben, majd teljesen eltűnt, ehelyett az erős ideológiai tartalom Nicolae Ceaușescu személyi kultuszát volt hivatott szolgálni. A hegyimeccs-nézés a nyolcvanas években terjedt el Erdély több pontján. Emberek tucatja vonult ki a magasabb hegytetőkre, dombokra házilag eszkábált antennákkal és televíziókkal, hogy majd ott a magyarországi, a bolgár vagy a moldáv adást befogva megnézhesse a futballmeccs-közvetítéseket a televízióban.

Péter László (a Babeș–Bolyai Tudományegyetem Szociológia Tanszékének adjunktusa) a *Forbidden Football in Ceaușescu's Romania* című könyvében a romániai nyolcvanas évek hétköznapijaiba ad betekintést a hegyimeccs-nézések mint a sportfogyasztás sajátos példájának etnográfiai leírásán és szociológiai értelmezésén keresztül. A hegyimeccs-nézés a szerző által kreált kifejezés, amely összefoglalja azt a hatalommal szembeni érdekérvényesítési gyakorlatot, amelyben a hétköznapi emberek a hatalom térfelén láthatatlan, nem szimbolizált (Brubaker 2011) eszközökkel, kollektív módon, sajátos társadalompolitikai rendet (de Certeau 1984) alakít ki.

A könyv hét fejezetből áll, ebből négy esettanulmány formájában írja le régiókra lebontva a hegyimeccs-nézések természetét. A vizsgált terep Belső-Erdély több pontja – amelyet a szerző elméleti és társadalomtörténeti szempontok szerint különít el –, így: Székelyföld (a Gyergyói- és Csíki medence, Székelyudvarhely, Marosvásárhely, Szászrégen, Sepsiszentgyörgy és Brassó); a kolozsvári régió (a város és a környező települések, Bánffyhunad, Kalotaszeg, Zilah); és Dél-Erdély (Gyulafehérvár és a környező falvak, Déva, Vajdahunad, Igen és Alsógárd települések). Az esettanulmányok arra a kérdésre keresnek választ, hogy miként működött a hegyimeccs-nézés mint jelenség, és a sportfogyasztás élményén túl milyen közösségi szerepet töltött be, valamint a résztvevők milyen szimbolikus jelentéstartalokat tulajdonítottak egy-egy ilyen eseménynek, ezáltal milyen társadalmi következményei voltak – ha voltak – a hegyimeccs-nézés gyakorlatának. A kutatás az elbeszélők narratívái szerint igyekszik rekonstruálni a jelenséget az interjúk módszer segítségével, amely két szakaszban valósult meg (2015-ben és 2017-ben), olyan személyekkel, akik részt vettek a hegyimeccs-nézésekben mint szervezők, szurkolók, vagy valamilyen módon érintettek voltak az ügyben. A kutatásból kiderül, hogy a hegyimeccs-nézés többnyire egy férfiak által létrehozott és működtetett, részben nyilvános „térben” valósult meg. Az interjúk módszer mellett empirikus adatok – korabeli statisztikák, újságcikkek, hivatalos dokumentumok –, valamint a szerző tapasztalatai egészítik ki a kutatást.

Mindegyik esettanulmány a helyi kontextusba belehelyezkedve, a hegyimeccs-nézés komplex, kollektív társadalmi gyakorlatát bontja le részekre, majd ebből rakja össze a teljes társadalmi helyzetképet. A székelyföldi terepen két esettanulmány is született, Csomafalván és Balánbányán. A csomafalvi hegyimeccs-nézések működése a korabeli helyi hokimozgalom infrastrukturális mintájára épült. Mindkét jelenség a személyes, családi-rokoni hálózatokon keresztül működött. Egy olyan társadalmi rés alakult ki, ahol a közös kulturális azonosulási pont mentén az etnikai identitás gyakorlása és annak megerősítése egy kvázi-nyilvános térben zajlott. A balánbányai esettanulmány a meccsnézések

1 Bővített magyar kiadása a *Szabadság a hegyen* címet viseli.

és a sport integrációs szerepére mutat rá. Amikor hegyimeccs-nézésre került sor, eltűntek a társadalmi különbségek a rézbányában dolgozó munkásréteg és a helyi értelmiség között: mind egy disszidens közösség tagjaivá váltak.

A kolozsvári esettanulmány interetnikus közegben vizsgálja a meccsnézések természetét, több esetet rekonstruálva. A blokkéletben² létrejött meccsnézések a lakónegyedek társas kapcsolati hálózatára épültek; a meccsnézések piacosított változatát a Kolozsvár környéki hétvégi házak tulajdonosai hívták életre, ahol szinte bárki részt vehetett a hely adta lehetőségek és a belépőjegy beváltásának függvényében. Ugyanakkor létezett a város környéki Bükki erdőben vagy a Lomb-dombon szervezett szabadtéri meccsnézések gyakorlata is a csomafalvi példához hasonlóan. Emellett ebben a régióban vált populárisá a *székelyföldi ingázó sportturizmus* (54. o.) jelensége. Ilyenkor autókönvojok érkeztek Székelyföldről Kolozsvárra és a város melletti településekre egy-egy nagyobb meccs napján, mert Kolozsvár környékén néhol fogható volt a Magyar Televízió adása. Mindegyik esetben a sport iránti megszállottság, a hiány állapota – a közvetítések elmaradása –, illetve az eseménytelen hétköznapok, a nehéz életkörülmények és az általános médiaúr hozta össze a résztvevőket.

A Dél-Erdélyben végzett terepmunka a hegyimeccs-nézés további sajátosságaiba ad betekintést Gyulafehérvár, Déva, illetve Igen és Alsógárd települések példáin. Gyulafehérváron az „egyházi erők” játszottak nagy szerepet a tiltott meccsnézésekben a Szent Mihály székesegyház tornyába felvitt antenna beüzemelésével. Ez a megoldás jó ideig biztosította a tiltott meccsnézést. A dévaiaknak viszont a környező dombok adtak a meccsnézésre lehetőséget. A tanulmányból kiderül, a dél-erdélyi régióban is széles körben elterjedt jelenségnek számított a tiltott meccsnézés, és a jelenség természete és gyakorlata is hasonló módon működött, mint a székelyföldi vagy a kolozsvári esetekben. A meccsnézések egyaránt hozzájárultak a lokális identitás megerősítéséhez, a közösségi szolidaritás és a rendszerkritikus megjegyzések biztonságos terepéhez.

Mindhárom terep közös sajátossága a sportszeretet és a meccsnézésekre való igény megléte. A sűrűn átszótt társas kapcsolati hálózatokon túl az antennák összeállításában kiemelkedő szerep jutott a szakértői hálózatoknak. Emellett a lokális hivatalos szervek sem akadályozták a meccsnézések menetét, ezzel cinkossá válva az ügyben. A szerző a tiltott meccsnézések három alapvető dimenzióját különíti el: a sportfogyasztást, az etnikai identitás gyakorlását és diktatúrával szembeni ellenállást. A különböző régiókban más-más hangsúlyt kaptak e dimenziók, viszont a hegyimeccs-nézések sikerét a három dimenzió ötvözése garantálta. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az etnikai identitás gyakorlása sohasem a román szurkolók és állampolgárok ellen irányult, egyik régióban sem.

Péter László kutatása több szempontból mondható hiánypótló munkának a kelet-európai szocializmus kutatások területén. Egyrészt egy cselekvési gyakorlaton keresztül mutatja be a romániai kommunizmus alternatív társadalmi tereit és az azt működtető mögöttes társadalmi intézményrendszert, másrészt egy új ellenállási gyakorlatot mutat be, amely képes volt a hivatalos szerveket és a titkosszolgálat embereit is cinkossá tenni. A könyv – amellett, hogy tudományos igényű munka – olvasmányos, könnyen érthető nyelvezettel és jól tagolt szerkezettel visz vissza a nyolcvanas évek hétköznapjaiba. (Péter László: *Forbidden Football in Ceaușescu's Romania*. Palgrave MacMillan, New York–London, 2018, 162 oldal, 41,64 euró)

Irodalom

Brubaker, Rogers, Margit Feischmidt, Jon Fox & Liana Grancea (2011): *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

De Certeau, Michel (1984): *A cselekvés művészete*. Berkeley: University of California Press.

Kovács Eszter 2016-ban szerzett mesterszakos diplomát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció- és média-tudomány szakán. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának hallgatója. Érdeklődése köre a szocializmus és a poszt-szocializmus Kelet-Európában. Kutatási témája a szimbolikus ellenállás gyakorlata a Ceaușescu-diktatúra nyolcvanas éveiben. Email: kovacs.eszter0519@gmail.com

² Románul a bloc a tömbházat jelenti, innen a blokkélet, magyarul lakótelepi élet.